

No runga i enei take kua korerotia ake nei e matou, hui atu hoki ki nga korero i puta ki o matou aroaro i Te Wairoa, i marama ai matou ki te whakaatu i te rohe nui, wahanga iwi, i waenganui i a Tuhoe me Ngati Kahungunu, kua korerotia nei e matou i roto i a matou kupu tohutohu whiriwhiri mo nga keehi mo Waikaremoana Poraka.

Ko te rohe i korerotia e Wi Pere me tona taha, timata mai i Ngapukeriki, he puke kei te hiwi maunga wehenga nei o nga wai, haere tonu i runga i taua pae maunga tae noa ki Te Ranga-a-Kapua maunga, kei te taha ki te ra o taua maunga te rerenga o te rohe, haere atu i kona ki Paharakeke, ki te wahi i tu ai te pou whakairo, a "Te Koari," rere atu i reira ki te matapuna o Hopuruahe Awa, ki te matapuna o Orangitutaetutu Awa, haere tonu i runga i te hiwi pae maunga o Huiarau, a tae noa ki te awa o Te Waiau, ki te ritenga atu ki Maungataniwha Maunga. Ara ko tenei rohe e haere ana i runga i te Maunga Ikawhenua, wehenga o nga wai; a e ki ana ratou—ara a Wi Pere me tona taha—koiana te tuturu rohe wahanga iwi i waenganui i a Tuhoe ki te taha hauraro me te taha rato me Ngati Kahungunu ki te taha tonga me te taha rawhiti.

Ko Te Wharau Tapuae, tetahi o nga kai-korero o te taha Tuhoe, e ki ana ko te rohe i waenganui i a Tuhoe me Ngati Kahungunu i timata i te puaha o Okauia, ka piki i te hiwi o Taumataroa, haere tonu i te hiwi o Pukaitangaroa, te hiwi pae maunga wehenga o nga wai e huri mai ana ki te moana i tenei taha, me nga wai o tua e huri atu ana ki Hangaroa. Ko tenei wahi o tana korero e tautoko ana i te korero e ki nei ko te rohe wahanga iwi kei runga tonu o te hiwi pae maunga e haere ana.

Ko Numia Kereru, i roto i tana korero e ki ana, e whakatika ana ia i te rohe i korerotia e Wi Pere, tae atu ki Huiarau; otira me tana ki ano ka mutu te wahi tika o te rohe a Wi Pere. E ki ana a Numia e rere atu ana te rohe i te maunga o Huiarau ka heke ki Orangitutaetutu Awa, ka ahu ki raro o taua awa ka puta ki Hopuruahe Awa, ki Te Pohue—ko tetahi ingoa o taua wahi ko Taita-a-Makoro—ka rere whaka-te-rawhiti ki Ngatapa, ka rere atu ki Manuoha, he puke (he Manuoha ke ta Wi Pere i tohutohu ai, kei wahi ke e tu ana), ka rere atu ki Kopuapounamu Awa, ka puta ki Makahikatoa Awa, Mangatoetoe Awa, Owahakatoro Awa, Tupuni Awa, Anini Awa, he awa e rere whaka-te-rawhiti ana, Rangitata Awa. "Ko taku rohe e korero nei (e ki ana a Numia) kei te tapahi haere i runga o nga awa kua korerotia nei e au; ka tae ki Tauhokinga Awa; kei Maungapohatu maunga tenei wahi o te rohe, kei waenganui o Maungapohatu Poraka me Tauranga Poraka; a ko te rohe tupuna tenei o mua iho; koiana te rohe wahanga iwi i waenganui i a Te Urewera me Ngati Kahungunu."

Me korero ano e matou i konei te rohe i korerotia e Eria Tutarakauika—he tangata no Ngati Kahungunu i te taha ki a Hingaanga, tupuna, a he tangata ano hoki mo Tuhoe i runga i tetahi taha ona—i te wa o te Komihana tuatahi. I whakaaria e taua tangata he kereme mana, i raro i tona take o Ngati Kahungunu, i te tau 1901, mo te taha tonga me te taha rawhiti o Maungapohatu me Tauranga Poraka; ka kitea ana korero kei te pukapuka 5 o te Komihana tuatahi, wharangi 291. I penei ana korero i reira: "Ko taku rohe i timata i Ngatapa (Manuoha), rere atu i reira he raina tika ki Te Ana-a-Paparuakete, i runga i te pae maunga Ika Whenua, ki Oharuru, rere atu ki Te Ranga-a-Kapua, ki Te Rimuroa, tae atu ki Ngapukeriki, he tiriki teihana, kei runga i te raina rohe o Te Tahora Nama 2 Poraka, rere tonu i runga i taua rohe tae noa ki te rohe tonga o taua poraka, ka tae ano ki te timatanga."

I ki ano ia, "Ko tenei rohe i Paharakeke ki Ngapukeriki he rohe tuku iho i nga tupuna," a "ko Tui te tupuna nana i whakatakoto tenei rohe."

Kati, me apiti ano e matou ki roto ki tenei whiriwhiringa te korero a Te Whenuanui i whakapuaki ai ki te aroaro o tenei Komihana i roto i te whakahaerenga o te keehi o Waikaremoana i Te Wairoa i te 19 o nga ra o Tihema, 1906; ara i ki ia, kaore te poraka o Ruatahuna i huri mai ki tenei taha, ara ki te taha rawhiti o te pae maunga o Huiarau, me nga korero ano a Te Wao Ihimaera ki o matou aroaro; i ki ia ko nga matapuna o Orangitutaetutu Awa kei roto o Ruatahuna Poraka, e hara i te taha Tuhoe taua whenua, engari (e ki ana ia) "i au tonu, i taku taha Ngati Kahungunu."

Koiane ai hoki te rohe i korerotia e Wi Pere, i nga wahi kua tohungia ki te "(4)" tae atu ki te "(7)," ka rere atu ki Manuoha, he "(8)" i runga i te mapi, ka haere atu. Ko te Whenuanui me Te Wao Ihimaera he tangata no Tuhoe me Ngati Ruapani ano.

Kua whiriwhiria e matou nga korero i puta ki o matou aroaro me nga korero i puta mo te pou rohe i Paharakeke i te whakawakanga o te keehi o Te Tahora Poraka; a kaore rawa he awangawangatanga o o matou ngakau ki te whakatakoto i te rohe tuturu, wahanga iwi, i waenganui i te taha Tuhoe me te taha Ngati Kahungunu, kia whai tonu i runga i nga raina kua tohungia e matou ki runga ki nga mapi o Tauranga Poraka, o Maungapohatu Poraka, o Ruatahuna Poraka, me Waikaremoana Poraka, me te mapi nui o te rohe potae o te Rahui Maori o te Takiwa o Te Urewera; ara, me timata atu te rohe i te raina o Te Tahora Nama 2, i te wahi e karangatia nei ko Ngapukeriki, kei runga i te hiwi pae maunga i waenganui o Kaahunui Awa me Tataweka Awa, ka whai tonu i te hiwi pae maunga ki Ngapuketurua kei runga i te mapi, rere atu, Te Ranga-a-Kapua, Paharakeke, Hopuruahe, Orangitutaetutu, Te Whiri-a-Raukatauri, peeke xvi, haere tonu tae noa ki peeke xiv, haere tonu i te hiwi pae maunga wehenga o nga wai ki te Tiriki Teihana 2128 i Whakatakaa, haere tonu ki Te Mangoroa, peeke xii, haere tonu i te raina ruri e whakaatu nei i te mapi tae noa ki te wahi e karangatia nei ko Te Apiti, i te taha o te awa o Te Waiau.

E tohutohu atu ana matou me whakapumau tenei rohe hei rohe wahanga iwi tuturu i waenganui i a Tuhoe me Ngati Kahungunu; otira me te mohiotia ano e hara tenei i te mea e arai atu ana e whakahe ana ranei i nga take paanga whenua o aua iwi e rua ki nga whenua i tetahi taha me tetahi taha o taua rohe wahanga iwi.

E tohutohu atu ana ano hoki matou ko tera wahi katoa o tenei whenua timata atu i Te Whiri-a-Raukatauri, peeke xvi, haere tonu i runga i te rohe hou kua korerotia ake nei tae noa ki te awa o Hopuruahe, ka heke ki raro o taua awa tae noa ki te puaha o Orangitutaetutu Awa ki te peeke xviii i runga i te rohe hauraro o Waikaremoana Poraka, a haere tonu i runga i taua raina whaka-te-hauauru tae noa ki peeke xvi, me hono atu ki Waikaremoana Poraka a me ki he wahi no Waikaremoana Poraka ano tonu metemea nei kaore he raina wahanga e wehe atu ana i taua wahi ki waho o taua poraka.